ІВАН БОБЕРСЬКИЙ: БІЛЯ ДЖЕРЕЛ УКРАЇНСЬКОЇ ТІЛОВИХОВНОЇ І СПОРТОВОЇ ТРАДИЦІЇ

У червні 2015 року в Науковому товаристві ім. Шевченка створено Комісію тіловиховання і спорту ім. Івана Боберського. Така галузь, як фізична культура і спорт, що досі не була представлена серед наукових напрямів діяльности НТШ, стала його невід'ємною частиною. Є підстави вважати, що ця подія мала відбутися на 100 років раніше, у першій чверті XX ст., коли в Галичині формувалася українська тіловиховна і спортова традиція, але події Першої світової війни та Української національної революції 1917—1921 рр., втрата української державности (УНР, ЗУНР) завадили цьому. Визначною, рушійною силою цього процесу тоді був професор, фахівець руханки, Іван Боберський. Ще за життя Боберського за заслуги в ділянці української фізичної культури сучасники іменували його Батьком українського тіловиховання.

Іван Боберський — голова товариства „Сокіл-Батько". *Львів, 1911 р.**

Народився Іван Боберський 14 серпня 1873 р. у селі Доброгостові на Дрогобиччині у священичій родині Миколи та Анни. Боберські походили з давнього війтівсько-князівського роду: дід Івана упродовж 30 років був війтом у с. Хащові на Турківщині. Перші письмові згадки про родину належать до XVI ст. Упродовж XVI—XX ст. рід Боберських дав українській еліті чимало священиків, педагогів, громадських та культурно-просвітніх діячів, науковців. Це були люди авторитетні, цілеспрямовані, з твердими життєвими переконаннями і принципами. Племінниця І. Боберського Віра Кулицька (з дому Федоришин) згадувала, що „всі Боберські були люди з характером і в усіх обставинах трималися свого".

Оскільки душпастирську працю о. Микола Боберський провадив у багатьох селах нашого краю, дитячі та юнацькі роки Івана минали у постійних переїздах. Схоже, що саме батько, впливовий церковний і громадський діяч, здійснив вирішальний вплив на виховання і національну самосвідомість сина. На все життя засвоїв Іван настанову батька — „Думай по-українськи!"

І. Боберський навчався у Самбірській гімназії. Особливе зацікавлення німецькою мовою у гімназійні роки визначило його подальший шлях навчання і праці. Після закінчення Самбірської гімназії він студіює в університетах Львова (1891—1895) і Ґраца (1895—1899), де здобув фах вчителя німецької мови.

У студентські роки Іван Боберський намагався не лише сумлінно навчатися, а й брати участь у житті українського молодіжного середовища. Відомо про його тісні контакти зі студентами української організації „Русь".

Перебуваючи у Ґраці та Відні, Боберський вперше ознайомлюється з популярними на той час у країнах Західної Европи національними системами гімнастики. Саме там Боберський почне особисто „вправляти руханку" і ця справа стане захопленням усього його життя. Одним з підсумків його навчання стало закінчення державного однорічного гімнастичного курсу і здобуття кваліфікації вчителя гімнастики середніх шкіл. Зауважимо, що фізичне виховання у більшій частині країн Европи того часу лише впроваджувалося у навчальні програми закладів освіти і було справою малознаною, модерновою, а тіловиховні заняття будувалися на основі німецької, шведської та сокільської гімнастичних систем. Тому фахівців кваліфікували як вчителів гімнастики.

Завдяки подальшим подорожам европейськими країнами — Німеччиною, Швецією, Чехією та Францією, І. Боберський поглибив свої знання у ділянці гімнастики та спорту. Участь в різноманітних семінарах, конференціях, симпозіюмах і конґресах із проблем фізичного виховання стане характерною прикметою для його фахового зростання (Міжнародний конґрес із фізичного виховання у Парижі 1910 р.; Всесокільський злет у Празі 1912 р.; лещетарський курс у Ґезінгу в Штирії 1912 р. та ін.). Завдяки цьому І. Боберського можна доволі обґрунтовано вважати висококваліфікованим, провідним фахівцем у ділянці фізичного виховання і спорту того часу.

1899 р. Іван Боберський повертається в Галичину. Невдовзі він влаштовується на працю у цісарсько-королівську гімназію у Дрогобичі. 2 липня 1899 р. складає іспит на посаду заступника учителя, а вже 14 липня 1900 р., згідно з розпорядженням Міністерства віровизнань і освіти Австро-Угорщини, обіймає посаду дійсного учителя.

У Дрогобицькій гімназії І. Боберський викладав німецьку мову, завідував німецькомовною бібліотекою для учнів, а також вів уроки гімнастики в 1—6-х класах. Заняття гімнастикою тоді були необов'язковими і проводилися у позанавчальний час. Однак І. Боберський зацікавлює нею молодь. Вже у Дрогобицькій гімназії він на практиці почав застосовувати здобуті у студентські роки знання. На уроках гімнастики вперше запровадив досі невідомі або малознані в українському молодіжному середовищі рухові ігри та забави (зокрема, англійську гру „футбол"), здійснює прогульки (піші ман-

* Стаття проілюстрована світлинами з архіву Степана Гайдучка.

дрівки) Дрогобиччиною: до Трускавця, Борислава, Стебника, околицями Дрогобича.

Від 25 червня 1901 р., за розпорядженням Міністерства віровизнань і освіти Австро-Угорщини, І. Боберський працював професором в Академічній гімназії у Львові (до 1918 р.). Викладав німецьку мову, завідував німецькомовною бібліотекою,

Іван Боберський та членкині спортового кружка Гімназії сестер василіянок на ковзанці. *Львів, 16 лютого 1912 р.*

а також навчав гімнастики, для позначення якої запровадив власну українську самоназву — „руханка". Окрім того, працював паралельно в Гімназії сестер василіянок, де також викладав німецьку мову, завідував німецькомовною бібліотекою та, чи не вперше в українських освітніх закладах того часу, запровадив заняття руханки для жінок.

Як вчитель І. Боберський був суворим і вимогливим. Навчав уважности, дисциплінованости, відповідальности. Його учні вирізнялися зразковими знаннями з німецької мови та літератури і високо цінили свого вчителя. Серед його вихованців-гімназистів знані у майбутньому особистості і діячі: Степан Гайдучок, Євген Коновалець, Роман Сушко, Олена Степанів, Олександр Тисовський, Петро Франко, Степан Шах та ін. Попри вимогливість, Боберський викликав зацікавлення і симпатії в навколишніх, по-батьківськи піклувався про своїх підлеглих. За спогадом С. Шаха, професори Академічної гімназії на привітання студентів переважно відповідали, мовчки знімаючи капелюх, або лише кивком голови чи прикладанням двох пальців до шапки. Лише професор І. Боберський „по-дружньому" відповідав на уклін гімназистів промовистим словом „здоров!"

Як один із перших у нашому краї фахівців з руханки Іван Боберський неодноразово здійснював просвітницькі і промоційні акції для популяризації різновидів гімнастичних вправ і видів спорту серед української громади. Для цього в межах народних свят („фестин") влаштовувалися групові показові виступи, так звані пописи, або прилюдні вправи, які організовував Боберський та його вихованці. Очевидно, саме з тією ж метою, окрім іншого, він у лютому 1909 р. уперше в історії Львова об'їхав місто на лещатах (лижах).

Іван Боберський власним прикладом надихав українське гімназійне середовище на руханкові заняття. Неодноразово можна було побачити, як він на уроках руханки (інколи вони відбувалися на Кайзервальді) бігав з гімназистами, грав із ними в копаний м'яч (футбол), ситківку (теніс), гаківку (хокей), проводив з учнями піші прогулки (туристичні мандрівки) околицями Львова, містами і селами Галичини, в Карпатах.

Оскільки фахівців з руханки в українському освітянському середовищі не вистачало, Боберський організував і очолив інструкторський руханковий гурток, слухачами якого стали випускники вчительських семінарій Галичини.

І. Боберський — один з перших українських теоретиків фізичного виховання і спорту. Як професор гімназії, усвідомлював важливість теоретичного супроводу руханкової справи і підготував велику кількість видань, присвячених різним аспектам „тіловиховання". Ці праці часто виявлялися першими „ластівками" розгляду цієї проблематики і не лише серед українських фахівців. Так, у його доробку перші українські науково-методичні праці з теорії фізичного виховання і спорту: „Забави й гри рухові. Част. І" (1904), „Забави і гри рухові. Част. ІІ. Вісімнайцять гор мячевих" (1905), „Забави і гри рухові. Част. ІІІ. Копаний мяч" (1906), „Свобідні вправи для пожарних „Соколів" (1908), „Свобідні вправи. Ч. 1. Вправи вільноруч Сандова", „Забави і гри рухові. Част. IV. Ситківка" (1909), „Прилюдні вправи. Ч. 3. Вправи списою" (1909), „Впоряд" (1909), „Прилюдні вправи. Ч. 4. Вправи топірцем" (1909), „Лавчина і щеблівка" (1910), „Правила до гаківки" (1910), „Прилюдні вправи. Ч. 2. Вправи вільноруч" (1910), „Прилюдні вправи. Ч. 6. Вправи хоруговцями" (1910), „Примітки до прилюдних вправ. Ч. 2" (1911), „Прилюдні вправи. Ч. 7. Вправи палицями" (1911), „Прилюдні вправи. Ч. 8. Вправи ручником" (1911), „Нові шляхи до тілесного виховання" (1911), „Прорух" (1912), „Устав Союза руханкових, пожарних, руханково-пожарних і змагових товариств українських під назвою „Запороже" (1912), „Українське сокільство" (1939), „Помічення про англійський Пласт", „Вільноручні вправи" (1940; співавтори Михайло Тріль та Дарія Навроцька) та ін.

Важливим здобутком науково-методичних праць І. Боберського стало уведення ним в обіг для фахівців і широкого загалу української руханкової та спортивної термінології. Так, у середовищі Боберського та його учнів і колег з'являються поняття „тіловиховання" (фізичне виховання), „руханка" (урок гімнастики), „прорух" (ранко-

Учасники змагань з дужання і двигання тягарів, проведених спортовим товариством „Україна". *Стоїть перший зліва:* Іван Боберський. Рухівня „Сокола-Батька". *Львів, 23 березня 1912 р.*

ві гімнастичні вправи), „змаг" (спорт), „рухівня" (гімнастична зала) і чимало інших національних термінів, які позначили види спорту: копаний м'яч (футбол), ситківка (теніс), гаківка (гокей), кошиківка (баскетбол), дужання (боротьба), лещетарство (лижний спорт), наколесництво (велосипедний спорт), стріляння до влучі (стрільба), санкарство

(санний спорт), совгарство (ковзанярський спорт), відбиванка (волейбол) та ін. Більшість з них сформулював особисто Іван Боберський.

У 1906 р. професор Боберський в Академічній гімназії організовує тіловиховний осередок, у назві якого вперше застосовує поняття „спорт" — Український спортовий кружок (УСК). Невдовзі УСК

Члени комісії, які у 1912 р. готували Конґрес з фізичного виховання серед українців Галичини. *У першому ряду перший праворуч:* Іван Боберський

стає впливовим чинником розвитку і популяризації різновидів спорту в навчальних закладах українців Львова, а згодом й Галичини. Упродовж 1906—1914 рр. І. Боберському вдалося підготувати в УСК чимало знаних пізніше спортовців та фахівців у ділянці фізичного виховання і спорту. „Український спортовий кружок", за твердженням випускника гімназії, успішного спортовця і теоретика фізичного виховання і спорту в Галичині, а згодом української діяспори Едварда Жарського, став кузнею перших „пропагаторів спорту і спортових таланів, що опісля, у світовій війні віддали свої спортові надбання ідеї визволення Батьківщини". З-посеред членів Українського спортового кружка слід згадати Андрія, Тараса і Петра Франків, Антіна Зеленого, Степана Гайдучка, Федя Черника, Степана Цимбалу. Кожен з них брав дієву участь у заснуванні та розвитку різних українських руханково-спортових гуртків і товариств Галичини. Вони також в різний спосіб сприяли поширенню видів спорту на українських землях та в діяспорі.

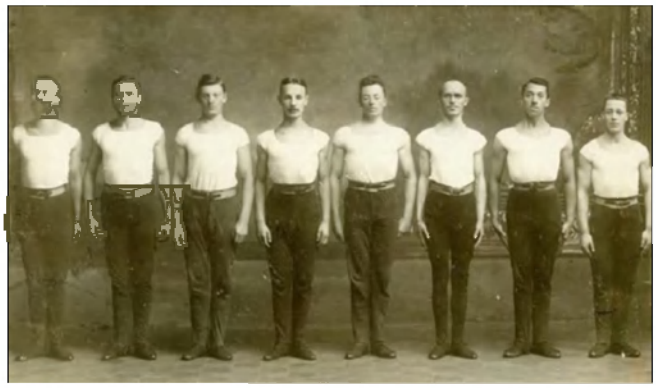
З 1901 р. І. Боберський — член українського гімнастичного товариства „Сокіл" (з 1909 р.— „Сокіл-Батько") у Львові. В цій організації він пройшов всі щаблі — від звичайного члена до керівника. З 1908 по 1918 р. був головою товариства „Сокіл-Батько". За його діяльности сокільська організація стрімко розвивалася, набуваючи особливої популярности серед українців Галичини та за її межами. Так, у 1913 р. „Сокіл" у Галичині налічував вже понад 30 тисяч членів. І. Боберський — учасник і безпосередній організатор Сокільських краєвих здвигів у Львові: Першого (1911) та Другого Шевченківського (1914), організатор участи делегації українських соколів у Всесокільському злеті у Празі (1912), прихильник ідеї об'єднання сокільських і січових товариств в одну організацію для зміцнення українського гімнастично-спортового руху.

1911 р. Іван Боберський виступив з ініціятивою викупити земельну ділянку у Львові для облаштування руханково-спортового майдану — „Український город" (розташований у районі сучасної дитячої залізниці у Стрийському парку з боку вул. Стрийської). Упродовж багатьох років вчений опікувався справою поступового викупу земельних ділянок для здійснення цієї ідеї. На заклик І. Боберського відгукнулися українці Галичини, Наддніпрянської України, Кубані, США, Канади. Руханково-спортовий майдан товариства „Сокіл-Батько" — „Український город" став традиційним місцем, де відбувалися усі найбільші і значніші спортивні заходи української громадськости Львова та Галичини в 1911—1939 рр.

І. Боберський дав поштовх до запровадження національних спортивних змагань українців Галичини — „Запорозьких Ігрищ". Ці спортивні змагання, на зразок давньогрецьких Олімпіяд, мали стати спортивним заходом українців найвищого рівня. Безпосередньо під керівництвом Боберського було проведено Перші (1911) та Другі (1914) запорозькі ігрища у Львові. Ці змагання відбувалися серед українців Галичини й у міжвоєнний період.

1911 р. І. Боберський ініціював створення першого спортивного товариства студентів вищих шкіл „Україна". Того самого року долучився до формування організаційних та ідеологічних засад молодіжної організації „Пласт". Завдяки його зусиллям і фінансовій допомозі в перші роки існування організації опубліковано пластові методичні видання, які стали підвалинами для розвитку пластового руху. Допомагав матеріяльно своїм учням і колегам з Академічної гімназії у Львові, засновникам і очільникам Пласту Олександру Тисовському та Петрові Франку. Іван Боберський неодноразово консультував Пластовий Провід, популяризував організацію і дієво вболівав за її зміцнення. Упродовж усього свого життя він не втрачав контактів з провідними діячами пластового руху.

У роки Першої світової війни та Української національної революції 1917—1921 рр. Іван Боберський був членом Бойової управи Українських Січових Стрільців, від 1914 р.— співзасновником та членом Головної української ради, від 1915 р.— членом Загальної української ради, у 1918—1919 рр.— референтом пропаганди „Письменичого відділу" у Державному секретаріяті військових справ Західно-Української Народної Республіки. Завдяки йому

Учительський відділ товариства „Сокіл-Батько" у Львові. *Зліва направо:* професор Іван Боберський — провідник відділу, Степан Гайдучок, Тарас Франко, Омелян Гузар, Петро Франко, Іван Ігнат, Олександр Довбенко, Ігор Федів. *Весна 1913 р.*

вийшли друком „Наші Стрільці в рік по Шевченківським здвизі 28 червня 1914.", „Збірник пісень УСС", зібрано і збережено архів УСС (зокрема, близько 3000 світлин з життя українських добровольців), укладено українську військову термінологію, однострій для УГА, топографічні карти тощо.

За дорученням уряду ЗУНР, 1919 р. І. Боберський відбув до США, а в листопаді 1920 р. до Канади. Його завданням було проведення просвітницької роботи серед широких кіл громадськости за кордоном у справі утвердження ідеї незалежности України, а також збір коштів для ЗУНР. Упродовж першої половини 1920-х рр. І. Боберський організував та провів сотні зустрічей і виступів. Одним із найбільших успіхів його праці тоді була маніфестація у Вінніпезі 22 квітня 1922 р., в якій взяло участь близько 10 тисяч осіб, що протестували проти антиукраїнської політики польського уряду на західноукраїнських землях.

Іван Боберський на III Міжнародному конґресі з проблем шкільної гігієни в Парижі. *Серпень 1910 р.*

Упродовж 1920—1932 рр. І. Боберський провадив широку громадську та культурно-просвітницьку діяльність у Канаді. Власну бібліотеку (2606 книжок українською та англійською мовами, 69 річників часописів), збірки малюнків і світлин (6188 од.) та різних артефактів, які збирав під час свого перебування у Канаді, вчений подарував Товариству ім. св. Рафаїла у Вінніпезі. На основі цього дарунка 1932 р. засновано Канадійську бібліотеку ім. І. Боберського.

Дослідник підтримував зв'язки з рідним краєм, але будучи активним діячем і членом уряду ЗУНР, остерігався повертатися на рідну землю, де на нього міг чекати арешт польської влади. Крім того, учні і вихованці Боберського у той час стали очільниками підпільних українських організацій, зокрема УВО та ОУН. Лише раз у 1928 р. Боберський з кількаденним візитом відвідав Львів, де його урочисто приймали в домівці „Сокола-Батька", „Пласту" та інших громадських організацій. Тому повертаючись у Европу, Боберський оселяється у словенському м-ку Тржич, з якого походила його дружина Йосифина Поллак. Там він прожив останні роки свого життя (1932—1947). Помер 17 серпня 1947 р. Похований на кладовищі у м. Тржич.

Упродовж свого життя І. Боберський опублікував чимало статей в українській періодиці, журналах, альманахах, календарях, енциклопедіях, зокрема в „Америці", „Вістях з Запорожа", „Ділі", „Народному слові", „Свободі", „Сокільських вістях", „Змагу" та ін. Був організатором створення і співпрацював із першими українськими спортивними виданнями — „Вісти з Запорожа", „Сокільські вісти", „Пластовий табор" та ін. Вчений уважно стежив за розвитком олімпійського руху і здійснив низку репортажів з IV зимових Олімпійських ігор у Гарміш-Партенкірхені та Ігор XI Олімпіяди в Берліні (1936).

Серед творчої спадщини Боберського на особливу увагу заслуговують його афоризми, які не втратили своєї актуальности і сьогодні. Вони отримали визнання сучасників і широко використовувалися у публікаціях, на відзнаках, прапорах, листівках, зверненнях та відозвах до українського громадянства: „Байдужі гинуть!", „Вихованє тіла — се шлях до вихованя духа", „Все вперед! Всі враз!", „Все йти до мети, коли хочеш зайти", „Ділами, не словами!", „За мало читаємо і за мало пишемо; для того за мало знаємо", „Змаг гартує волю", „Кожде поколінє відповідає за прикмети тіла і духа слідуючого покоління", „Лише зорґанізована фізична сила запевнює народови свободу і независимість", „Народна честь, Сьміле око, Сильні груди, Мало слів, А діл богато!", „Не лебедіти, але стреміти!", „Не плачем, а мечем!", „Розвивай свої сили, бо як ти слабий, то сьвіт скрутить тобі карк", „Руханка учить приказувати і учить слухати. Руханка виховує вже в молодіжи орґанізаційний змисл, призвичаює до поділу праці, до відвічальности за обняту задачу, до совісности і точности, до опановання роботи правильною напругою, до віри в свої сили", „Треба мати знання і треба вміти знанням орудувати. Знання це топір, сприт це топорище" та ін.

Заслуги І. Боберського у сфері тіловиховання і спорту важко переоцінити і вони були гідно вшановані сучасниками. Професор Боберський постав фіґурою не лише всеукраїнського, а й европейського масштабу. Сучасники порівнювали його із засновниками европейської фізичної культури — шведом Пером Лінгом, німцем Фрідріхом Яном, чехом Мирославом Тиршем, ініціятором відродження олімпійських ігор сучасности — бароном П'єром де Кубертеном. Ще за життя І. Боберського його почали іменувати „Батьком українського сокільства", „Вчителем", „Провідником", „Апостолом фізичного виховання", „Тіловиховним авторитетом", „Батьком українського тіловиховання".

Упродовж життя підтримував контакти з багатьма громадськими, культурними, військовими, політичними, науковими діячами: Дмитром Вітовським, Михайлом Грушевським, Левом Лепким, В'ячеславом Липинським, Іваном Луценком, Миколою Масюкевичем, Миколою Міхновським, Осипом Назаруком, Євгеном Петрушевичем, Теодором Рожанківським, Оленою Степанів, Володимиром Старосольським, Олександром Тисовським, Іваном Франком, Іваном Чмолою, митрополитом Андреєм Шептицьким, Степаном Шухевичем та ін. Деякі з них були членами, дійсними членами або й очільниками НТШ. Боберський і сам друкував свої праці в НТШ. На його видання у „Записках Наукового товариства ім. Шевченка" дійсний член НТШ Іван Кревецький опублікував рецензію (Львів, 1908, т. LXXXVI, кн. VI), а його учні (О. Тисовський, П. Франко, О. Степанів та інші) стали членами Товариства.

Титульна сторінка праці Івана Боберського „Забави і гри рухові". *Львів, 1904 р.*

Саме тому, сьогодні, через майже сто років, долучення цієї ділянки української культури до переліку наукових напрямів НТШ і утворення окремої комісії стало справою необхідною і з огляду на проблему відновлення репресованої української тіловиховної і спортової традиції XX ст., і з огляду на сучасні виклики і події нашої доби.

Андрій СОВА, Ярослав ТИМЧАК